

Štampach, Ivan O.

Současná spirituální scéna a světská společnost

Religio. 2000, vol. 8, iss. 2, pp. 189-193

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124937>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Literatura

- Brenda E. F. Beck, „A Praise-Poem for Murugan“, *Journal Asian Literature* 1975, ii,1/2, 95-116;
 Kamil Zvelebil, „Valli and Murugan – a Dravidian Myth“, *Indo-Iranian Journal*, 19, 1977,
 227- 246;
 Kamil Zvelebil, „The Valli-Murugan Myth – Its Development“, *IJ* 22, 1980, 113-135;
 Kamil Zvelebil, „The Nature of Sacred Power in Old Tamil Texts“, *Acta Orientalia* 40, 1979,
 157-192.

Současná spirituální scéna a světská společnost

Ivan O. Štampach

Podle průzkumu některých ukazatelů české religiozity z roku 1999, z něhož byly fragmenty publikovány v přednáškách, v příloze Orientace deníku *Lidové noviny*, v časopisu *Getsemany* a zatím nejpodrobněji v podobě příspěvku Jana Spousty „České církve očima sociologických výzkumů“,¹ lze ve vývoji mezi léty 1991 až 1999 vytipovat mimo jiné tyto dvě tendence:

- větší církve ztrácejí členstvo a sympatizanty;
- některá nová a malá duchovní společenství rostou.

Celkově se změnil poměr ve prospěch těch, kteří se sami označují za věřící ve srovnání s těmi, kteří se pokládají za nevěřící. Došlo také k posunu, který bychom mohli zjednodušeně vyjádřit tak, že stoupence poněkud ztrácí tradiční religiozita, která se projevuje především vírou v jednoho osobního Boha. Typ spirituality, pro který je charakteristická víra v ducha či životní sílu, označovaný též jako meditativní, rychle a výrazně získává.

Průzkum pouze potvrzuje to, co všímaví účastníci a pozorovatelé náboženského života registrují již jistou dobu. Uvědomují si, často jen obecně

1 Zprávy o tomto výzkumu jsou k dispozici zejména v článku Jana Spousty „Kdo a jak reprezentuje náboženství v ČR“ (*Getsemany* 105/2000, č. 5, 112-122) a v příspěvku téhož autora „České církve očima sociologických výzkumů“, uveřejněném ve sborníku *Náboženství v době společenských změn* (ed. Jiří Hanuš), Brno: Mezinárodní politologický ústav MU Brno 1999, 73-90.

a mlhavě, ale někdy (též díky různým průzkumům) přesněji a diferencovaněji, že věrohodné spirituální podněty, tedy také výzvy, povzbuzení a inspirace dostává a přijímá profánní společnost spíše z oblasti označované souhrnně jako *nové duchovní směry*. Zde je třeba podotknout, že nemusí jít o směry nové svým původem. Spíše jsou nově přítomné v českém duchovním kontextu.²

Reprezentanti skomírající tradiční religiozity tváří v tvář této tendenci semkli šiky, zapomněli na Husa i Sarkandra a reagují způsobem, který se dal očekávat; je také tradiční. Brání své pozice, jak dovedou. Činí to tak v souznění s kolegy z různých evropských zemí. Nápadný a hodně známý je postoj ruského pravosláví a v závěsu ruských úřadů (v podobě oficiálního rozlišení náboženství domácích a importovaných). Svě dluhy vůči alternativní religiozitě mají obě velké „státní“ církve v Německu. Představitelé velkých církví objevují u nových směrů „pseudonáboženskou ideologii“, „útočnou propagaci“, „sektářský fanatismus“.³ Jejich nábožensko-konkurenční motivy jsou docela pochopitelné. Smutný pohled ovšem poskytují sekulární instituce, které církevním hodnotám v tomto souboji sekundují. Bulvární deníky a některé soukromé rozhlasové a televizní stanice občas pořádají téměř pogromy na tu či onu vybranou náboženskou společnost, která dráždí svou početní nepatrností, novostí a neobvyklostí nauk a zvyků. Otazník visí nad podobnými aktivitami státních orgánů, jako je policejní prezídium nebo Bezpečnostní a informační služba. Řazení vybraných nových náboženských směrů do souvislosti s politickým extremismem je nebezpečné a časem by to mohlo vést ke zpochybnění plné náboženské svobody podle ústavního pořádku České republiky.

Současná právní úprava podporuje establishment zavedených velkých a vlivných církví a je obrácena proti novým duchovním směrům a malým náboženským společenstvím. Tím programově umrtvuje českou spirituální scénu. Co je nové, odvážné a tvůrčí, je podezřelé, ne-li rovnou nebezpečné. Zákon někdejšího Federálního shromáždění č. 308/91 Sb. zvaný *O svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností* a jej doplňující zákon České národní rady č. 161/92 Sb. *O registraci církví a náboženských společností* v zájmu právní kontinuity pokládají za registrované náboženské společnosti, kterým komunistický režim povolil veřejné půso-

2 Autoři výzkumu, soudě podle Spoustových textů, vyčlenili tuto oblast spontánně. Neodvolávají se na pokusy o terminologická upřesnění (např. v publikaci Dušana Lužného, *Nová náboženská hnutí*, Brno: Masarykova univerzita 1997, zejm. s. 21-26), ale ze souvislostí je zřejmé, že jim jde o okruhy, které Lužný řadí k hnutím vycházejícím z hinduismu, buddhismu, okultismu, nábožensko-psychotherapeutická hnutí a fenomén New Age (s. 55-68, 70-100).

3 *Sekty a nová náboženská hnutí. Dokumenty katolické církve (1986-1994)*, Praha: Zvon 1997, 26 a 27.

bení. Tyto organizace nemusely splnit žádné další podmínky a nikdo další nebyl do tohoto exkluzivního klubu tehdy vpuštěn.

Náboženská seskupení, jejichž pronásledování totalitním systémem bylo (ve srovnání s ostatními) vystupňované faktickým zákazem veřejného působení, musela a dosud musí splnit náročné podmínky. Jsou dodnes trestána za to, že byla pro minulý režim ještě méně přijatelná. Základem registrace je pro ně 10 000 zletilých osob, které se k náboženské společnosti usilující o registraci hlásí, tedy je nutno předložit 10 000 podpisů. Zákon tím citelně, a kdoví, zda v souladu s Ústavou, vstupuje do soukromí občanů. Každý má totiž nárok na ochranu tak osobního údaje, jakým je náboženská příslušnost, zvláště když některé náboženské směry vyvolávají nedůvěru, výsměch, ba i projevy odporu a přiznání k nim člověka ohrožuje. Je také velmi nesnadné docílit předepsaného počtu příznivců. Odbor církví ministerstva kultury eviduje od uvedení zákona v život několik desítek žádostí, vysoký práh se podařilo za celá ta léta překročit pouze náboženské společnosti Svědků Jehovových. Diskriminace náboženských seskupení více perzekvovaných totalitním režimem je docela zřejmá. Za zmínku stojí ještě další diskriminace uvnitř skupiny nových žadatelů o registraci. Těm křesťanským církvím, které jsou v době podávání žádosti členskými církvemi Světové rady církví (což je pro ně zejména z finančních důvodů prakticky nemožné), stačí 500 podpisů. Je podivuhodná zdrženlivost různých postižených subjektů, tedy to, že nehájili svá práva před Ústavním soudem. Mírnější formy kritiky vedly k opakovanému ujišťování o blízké novelizaci či nějaké nové úpravě vůbec.

Jak je registrace důležitá, si uvědomíme, když dáme dohromady vše, co z ní podle různých právních norem vyplývá. Registrované církve a ostatní náboženské společnosti mají především nárok na státní příspěvek na pokrytí mezd duchovních a na provoz. Mají právo zřizovat základní, střední a vyšší odborné školy, které jsou financovány ze státního rozpočtu do stejné míry jako školy státní. Veřejné rozpočty se podílejí na rekonstrukci a údržbě církevních objektů. Z téhož zdroje plynou příspěvky umožňující (samozřejmě spolu s jinými zdroji) chod církevních sociálních institucí. Registrované církve mají nárok vyučovat na základních školách náboženství. Vedení školy je povinnou církvemi pověřeným kvalifikovaným osobám umožnit vstup a bezplatné užívání prostor, světla, otopu apod. Registrované náboženské společnosti mají zajištěn bezplatný přístup do veřejně právních hromadných sdělovacích prostředků. Duchovní registrovaných církví se mohou podílet na duchovní službě v armádě. Z téhož okruhu jsou vybrány osoby s právem vstupovat na požádání do věznic a vykonávat tam duchovní službu. Prvním a základním důsledkem registrace je už ta prostá skutečnost, že náboženská společnost je uznána jako partner státu v jakýchkoli jednáních a že nabývá právní subjektivity umožňující především vstupovat do

různých smluvních vztahů (zaměstnání, pracovní činnost, koupě, prodej, pronájem, jiné peněžní operace vlastním jménem apod.)

Odbor církví ministerstva kultury připravil návrh zásad nového zákona, který má mimo jiné upravovat registraci náboženských společností.⁴ Otevřená zůstává definice právních subjektů označovaných v návrhu nadále sporným názvem „církev a náboženské společnosti“. Je totiž zřejmé, že křesťanské církve, ať se jim to líbí nebo ne, jsou též náboženskými společnostmi. Dále se tam řeší dosud nejasná otázka pracovněprávních vztahů duchovních. Zásada 18 je chce v mnoha ohledech (v návaznosti na náleze Ústavního soudu sp. zn. 1.ÚS 211/1996) zbavit ochrany poskytované zákoníkem práce. Je pozoruhodné, že to Ústavní soud nepokládá za porušování jejich občanských práv. Zákon by se podle návrhu též zabýval technickou otázkou evidence církevních právnických osob.

V komentářích k zásadám nového zákona o postavení náboženských společností se občas uvádí, že tento zákon má odstranit dosavadní diskriminaci. A skutečně, všichni žadatelé o registraci jsou na tom podle návrhu stejně. Členství ve Světové radě církví už nebude o ničem rozhodovat. Liberalizací se zdá být razantní snížení vyžadovaného počtu podpisů na pouhých 300. Začteme-li se však do dílky návrhu, zjistíme s velkým překvapením a zklamáním, že z této usnadněné registrace neplyne prakticky nic. Zakládá vlastně pouze právní subjektivitu, která ji staví do podobné pozice jako občanské sdružení (zásada 5). Vše, co dosud plynulo z registrace (přístup k financování, působení v armádě a ve vězeních, zakládání církevních škol atd.) by teď plynulo z akreditace, která by se stala jakýmsi vyšším stupněm registrace (zásada 6). Podmínky pro registraci jsou ovšem v návrhu daleko tvrdší než dosud. Podle zásady 7 se vyžaduje registrace po dobu 10 let. Vyžadovaný počet stoupců se prakticky zvyšuje na 20 000 (přesně řečeno na 2 promile obyvatel ČR podle posledního sčítání lidu). Navíc se již v prvním stupni registrace vyžaduje splnění nových „kvalitativních“ podmínek, jež jsou ovšem popsány tak, že jsou právně irelevantní. Příkladkou je např. mentální nátlak (co to je a jak se dá zjistit), zacházení se členy a rodinnými příslušníky, které vede k jejich fyzické, psychické, ekonomické destrukci. Výraz destrukce je jistě metaforou, ale není zřejmé, jak něco takového v právní praxi vyložit.

I zde v duchu právní kontinuity dosahují automaticky nejen registrace, ale i akreditace dosud registrované církve a ostatní náboženské společnosti, třeba i s několika sty členů. V tomto směru diskriminace trvá. Podmínky pro získání příznivých podmínek pro běžné veřejné působení by byly souhrnně vzato podle navrhovaného zákona prakticky mnohem přísnější než dosud.

4 Informace o tomto návrhu předkládaném vládě je na internetových stránkách Ministerstva kultury ČR na adrese <http://www.mkcr.cz/cesky/oc/Zákon/INFO.html>.

Veřejně se o výrazném zpřísnění podmínek registrace nemluví. V soukromí se přiznává a jako důvod se zmiňuje omezení vlivu nebezpečných sekt. Nelze to oficiálně přiznat, protože český řád nezná pojem „sekta“. Když se r. 1995 projednával ve vládě původně tajný dokument o extrémismu, reagoval tehdejší ředitel odboru církví Ministerstva kultury JUDr. Pavel Zeman stanoviskem z 30. srpna téhož roku. Ohrazuje se v něm proti tvrzením, jakoby mormoni, letniční křesťané nebo svědkové Jehovovi byli v rozporu s právním řádem.⁵ Nové vedení, které nastoupilo po volbách r. 1998 (ředitel odboru je zřejmě pokládán za politickou funkci) se vrhlo bez ohledu na právní omezení do boje se sektami s novou vervou. Je chvályhodné, chce-li někdo chránit obyvatele před destruktivními vlivy, před fundamentalismem, fanatismem, autoritářstvím a podobnými jevy. Nejsou tyto nepochybně škodlivé jevy jen záminkou? Nejde nakonec přece jen o boj proti náboženské konkurenci? Je vůbec takový boj o „dobré mravy“ náboženských společností úkolem demokratického státu? Návrh sám přiznává, že navrhované utužení poměrů je výsledkem jednání komisí, v nichž zasedají se zástupci státu reprezentanti církví. Pokud ještě platí zásada rovnosti, měl by ovšem zákon účinně zajistit, aby mohla být odejmuta registrace či akreditace náboženské společnosti bez ohledu na její starobylost či velikost, když se chová sektářsky. Je přece očividné, že autoritářství či fundamentalismus se nevyskytují jen u nových žadatelů o registraci a pak akreditaci, nýbrž i u těch, kteří ji mají automaticky zajištěnu.

Naštěstí nezůstávají pokusy podpořit tradiční, ustálenou náboženskou scénu a omezit práva nových, malých a odlišných seskupení bez povšimnutí. Začaly si jich všimnat sdělovací prostředky a už několik let tyto tendence monitoruje Český helsinský výbor. Ve svých výročních zprávách o dodržování lidských práv si jich všimá prostřednictvím analýz právníka Karla Salajky. 16. února 2000 uspořádal ČHV seminář za účasti právníků, religionistů a představitelů náboženských skupin, jejichž práva jsou dnes a byla by i podle nového zákona prakticky omezena. Na základě odborné diskuse míní tato respektovaná, mezinárodně významná iniciativa formulovat připomínky k návrhu zákona.

Lze snad doufat, že státní instituce zachovají neutralitu. Neslušelo by jim podivné nové spojení trůnu s oltářem. Státní orgány by se neměly svázat s upadajícími, nevěrohodnými náboženskými organizacemi. Měly by všem poskytnout stejný prostor pro službu veřejnosti. Mělo by se ponechat na občanech, v čem budou spatřovat duchovní oporu. Nikdo by neměl být privilegován a nikdo omezován.

5 Kopie tohoto nezveřejněného dokumentu v archivu autora.